

HET BAUWENSHUIS IN HET NIEUWLAND. EEN VERWAARLOOSD RELICT VAN HET GENTSE INDUSTRIËLE VERLEDEN.

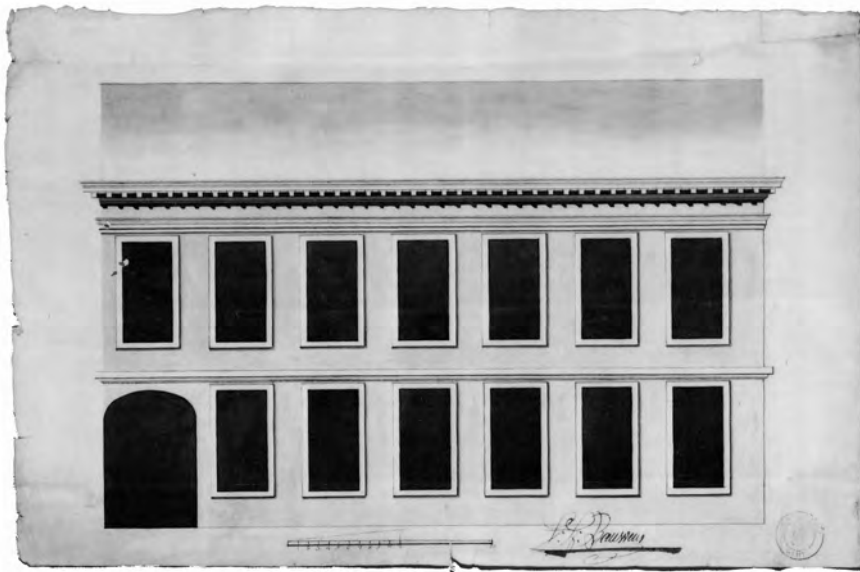
In het Nieuwland bleef een uitzonderlijk relict bewaard van het Gentse industriële verleden, weliswaar in niet al te beste toestand. Het betreft een vroegere eigendom van de familie Bauwens, leerlooiers en textielabrikanten, waarvan de roemruchte Lieven (1769 – 1822) een spruit is. Het is van uit die plek dat de ondernemende familie met haar industriële en commerciële avonturen echt van start ging.

Afb. 1. Uitzicht anno 2013 Nieuwland nr. 26 (9 van de nog bestaande 13 traveeën: een travee is een zich herhalend element in de lengterichting van een gevel: venster- of deuropening, horizontale gevelindeling). In ontleisterde toestand met gecementeerde druiplijsten en vereenvoudigde kroonlijst. De uitspringende en doorlopende arduinen vensterbasis op de verdieping is een in de 19de eeuw veelvuldig aangebrachte wijziging bij oudere gebouwen. De gevel vertoont verschillende bouwnaden, sporen van opvulling van originele poorttoegang en uitbreidingen.

‘Huis en fabrique’

Het gebouw heeft uitwendig aan de straatzijde (afb. 1) in essentie nog de vorm en het uitzicht van in het Stadsarchief bewaard gebleven geveltekeningen uit 1790 en 1792 (afb. 2). Ze horen bij bouwaanvragen ingediend door Francies, oudere halfbroer van Lieven en spitsbroeder in tal van zijn ondernemingen. De aanvragen dateren uit de tijd dat het Bauwensfortuin reusachtig aangroeide. De nieuwbouw was helemaal in de tijdgeest: uiterst sober, althans voor wat het uitwendig aspect betreft. Enkele jaren later zou het huis iets meer luister krijgen door het aanbrengen van balkons aan alle vensters van de verdieping. Dat is althans wat een bouwaanvraag uit 1797 suggereert (afb. 3). Binnenin moet het er toch wel iets anders uitgezien hebben. Eveneens in het stadsarchief wordt in het Fonds Napoleon de Pauw een rijke verzameling van familiedocumenten van de families Bauwens en De Pauw bewaard met onder andere een ellenlange, uiterst gedetailleerde rekening uit 1800 van de Antwerpse ‘tapijtsier’ Van Santen - Cnockaert voor het huis en ‘fabrique’ op het Nieuwland. Een ware goudmijn voor specialisten van het historische interieur. Nog te ontginnen...

Afb. 2. Bouwaanvraag van uit 1792 van Francies Bauwens
(Stadsarchief Gent, reeks 535 nr. 207 bundel 43).

De licht uitspringende omlijstingen rond de vensteropeningen vertegenwoordigen een uiterste versobering, typisch eind-18de-eeuws, van de voordien overvloedige ornamentiek met imitatie - witsteenbanden in pleister aan Gentse voorgevels. Hierbij moet opgemerkt worden dat de bouwtekeningen dikwijls niet helemaal overeenstemden met wat werkelijk uitgevoerd werd.

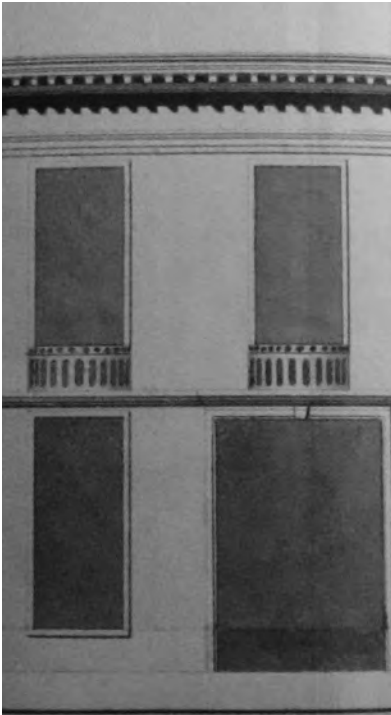
Leerlooiers

Lieven Bauwens, geboren in een huidevettersfamilie, introduceerde uit Engeland een nieuwe looitechniek die toegepast werd in het bedrijf aan het Gentse Nieuwland en vooral in de Parijse voorstad Passy. Het was deze revolutionaire looitechniek die aan de basis lag van het familiefortuin opgebouwd in nauwelijks enkele jaren tijd in de late 18de eeuw. Dat was immens. In 1794 zou de balans van de firma Veuve Bauwens et fils de fabelachtige som van 7.000.000 pond bereiken, dit althans volgens een schatting door een van de zonen.

Dank zij het baanbrekend werk van Dhondt (1955), Coppejans - Desmedt (1968) en Seutens (1974, 1989) is duidelijk geworden dat het enorme Bauwensfortuin waarmee Lieven kon van start gaan in de textielwereld, niet zozeer te danken was aan diens machines, dan wel aan een buitengewoon succes

in de familiale leerlooierij en aan de handelsgeest van meerdere leden van de familie, te beginnen met moeder Jeanne-Thérèse van Peteghem. Het kwam tot stand dank zij lucratieve leveringen van vooral lederwaren en textiel aan de Franse legers en door handel in alles en nog wat, tot en met de verkoop van kerkelijk zilver (Hebbelynck, 1844; Coppejans-Desmedt, 1983, Vandamme, 2003).

Het is pas later in Napoleons tijd toen het centrale gezag sterk aanstuurde op industrialisatie dat Lieven zijn industriële en handelsactiviteiten meer diversifieerde naar textiel toe en verlegde naar het Gentse. Hij kon er onder andere terecht aan het Nieuwland waar een onder Jozef II opgeheven domenicansenklooster door zijn vader aangekocht was en afgebroken. Verschillende leden van de Bauwensfamilie profiteerden ruim van dergelijke ongodvruchtige buitenkansjes om hun industrieel patrimonium uit te bouwen. Ze hadden nu eenmaal nood aan grote gebouwen en industriebouw bestond nog niet of nauwelijks.

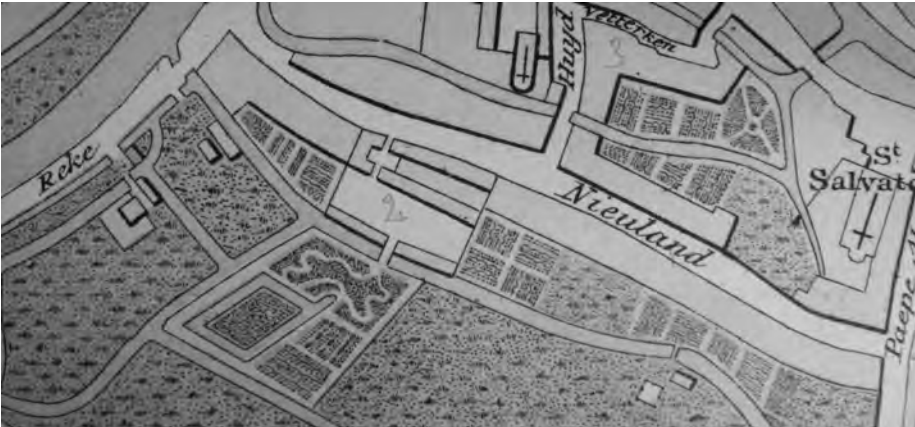

Afb. 3. Detail uit een aanvraag van de weduwe Bauwens en zonen uit 1797 voor het aanbrengen van balkons aan de vensters (Stadsarchief Gent, Reeks G12 nr. 1218).

Omstreden maar toch verdienstelijk

Lieven Bauwens blijft een omstreden figuur. Steeds weer werd het verhaal van de smokkel uit Engeland van de spinning mule voorgesteld als het startpunt van de industriële textielnijverheid op het vasteland. Men vergeet daarbij dat de industriële waaghalzerijen van Lieven allesbehalve een succesverhaal waren. De man mag veeleer model staan voor meedogenloze uitbouter en economische collaborateur dan voor innovator. Evenmin was Bauwens de eerste Gentse textielindustriël, of de eerste 'textielbaron'. Die eer was weggelegd voor katoendrukker Judocus Clemmen. Die werd zelfs letterlijk als baron geadeld door het Oostenrijkse regime. Het hôtel Clemmen in de Veldstraat getuigt nog van zijn welstand. En wat meer is, de achterbouw uitgevend op de Leie, zijn eerste grote katoendrukkerij gebouwd in 1772, bleef niet alleen gespaard, het gebouw werd recent gerestaureerd.

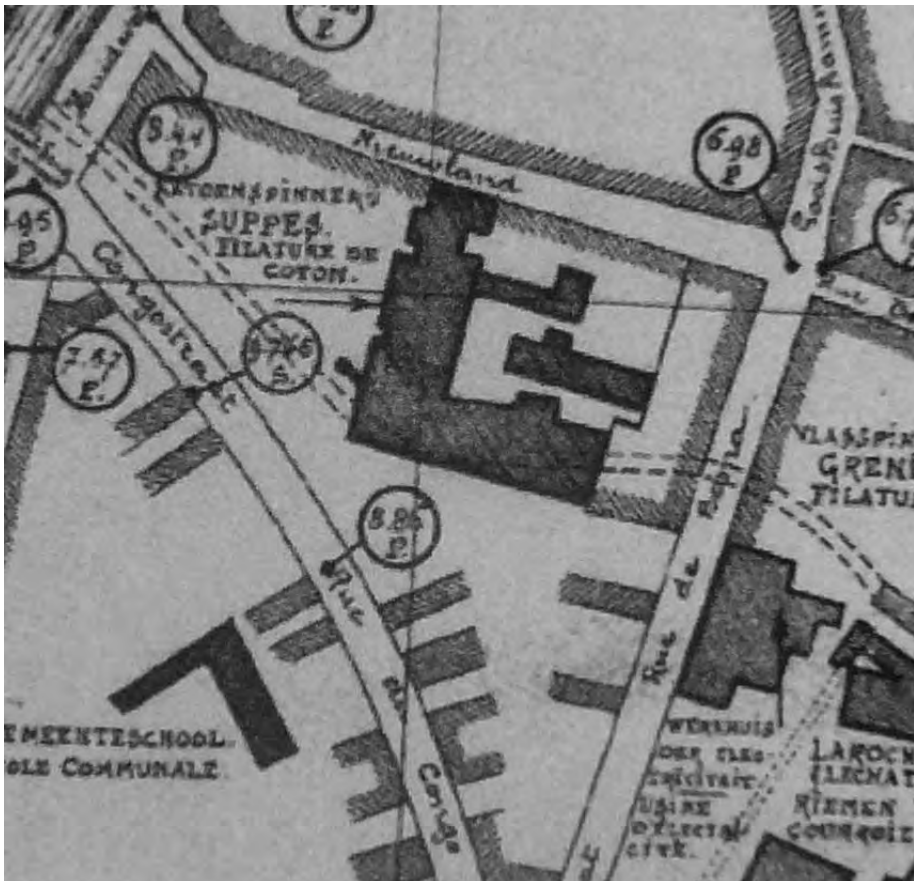
Toch is het de historische verdienste van Lieven Bauwens dat hij, als eerste in onze streken, de waarde van een hele reeks innovatieve technieken heeft aangevoeld. Zo bracht hij niet enkel de spinmachine, maar ook de vliegende schietspoel en de koperen drukcilinder naar het vasteland. Het ging hem dus om de drie hoofdtakken van de katoennijverheid: spinnen, weven en bedrukken, schrijft Hilda Coppejans - Desmedt. Lieven was overigens niet de eerste

Afb. 4. Detail met een weergave van het park van het vroegere bedrijf Bauwens op het Nieuwland. Uit een lichtjes opgeleukte versie 'Gand il y a cent ans' van het plan Goethals uit 1796 vervaardigd en uitgegeven door het 'Maison Heins', bewaard in de bundel 2978 van het Fonds N. de Pauw. De Bauwenswoning bestaat uit twee delen parallel aan de straat. Via een doorgang in een achtergebouw en een brugje over een waterloopje kon men in het park terecht.

die dat deed, maar hij was wel de eerste die er in slaagde er succesvolle ondernemingen mee te maken ... gedurende korte tijd.

Hiermee was de basis voor de fabrieksmatige Gentse textielindustrie gelegd. Verschillende familieleden zouden er een belangrijke rol blijven in spelen, onder andere op het Nieuwland. Jan Bauwens, broer van Lieven, stierf er in 1854. De eigendom bleef in de familie en de laatste aanvraag voor een verbouwing gedaan door een Bauwens dateert uit 1875. De familie Bauwens bleef dus bijna een eeuw lang minstens gedeeltelijk eigenaar. In de 'Wegwijzers van Gent' bleef de leerlooierij Bauwens in het Nieuwland ver-

Afb. 5. Detail uit het stadsplan van Compeyn en Soenen uit 1911. Nog één textielfabriek aan het Nieuwland een eindje verderop. De Kongostraat is aangelegd, het park verdwenen. Een waterloopje dat in de jaren 1700 en 1800 de naam Stekenevaardeken toebedeeld kreeg, bleef bestaan maar is overwelfd in gebruik als riool (streepjeslijnen).

meld tot in 1837. Het complex werd vanaf 1836 eerst gedeeltelijk, en verder in de tweede helft van de 19de eeuw volledig gebruikt door de textielabrikanten Van Loo (Christophe en daarna Pierre).

Een bezoekje in 1902

Napoleon de Pauw (1835 - 1922, niet te verwarren met zijn vader, de fabrikant en schepen Napoleon Lievin) beschrijft op aandoenlijke wijze in een (vermoedelijk) niet gepubliceerde tekst een bezoek dat hij in 1902 bracht aan het complex ‘maison, fabrique et campagnes de Liévin Bauwens au Nieuwland’ (afb. 4). Ook ‘campagnes’ inderdaad: Lieven of zijn opvolgers, latere bewoners van de site lieten een park aanleggen achter hun woonhuis, wellicht ongeveer in de stijl van de nog bestaande Voortmantuin aan de Blaisantvest. De voordien nog groene bleekweiden in de omgeving werden echter in snel tempo volgebouwd na het trekken van de Kongostraat doorheen ‘le beau parc de Liévin Bauwens que le bourgemestre Braun a détruit pour percer une rue du Marché du Vendredi au Dok’ (afb. 5). Arme half afgebroken paviljoenen, arme esdoorns en kastanjelaars, in stukken gezaagd, arm meertje en arme waterloopjes, opgevuld. Er blijft zelfs geen enkele wilg meer over om de vernietiging van al dat moois te betreuren, schrijft onze Napoleon: ‘enkel ikzelf en misschien nog twee of drie andere personen doen dat’. In het huis zelf, in de laatste decennia van de 19de eeuw bewoond door de industrieel Pierre Van Loo, kon hij drie nog blijkbaar goed bewaarde salons aan de straatzijde bewonderen met schouw, deur- en vensterlijsten, enz. In een ander gedeelte stond nog een stoommachine van 365 pk opgesteld. Hij vergat uiteraard het bezoek in 1802 niet te vermelden van Napoleon Bonaparte himself aan het Nieuwland.

Waardevol historisch gebouw

Zelfs ontdaan van de mythevorming die de geschiedenis van Lieven Bauwens kende in de late 19de en tot ver in de tweede helft van de 20ste eeuw, blijft het verhaal van hemzelf en zijn familie indrukwekkend, vooral in de context van het Gentse industriële verleden. Dat maakt het gebouw en de site historisch buitengewoon waardevol. Dit ondanks het feit dat men vanaf de tweede helft van de 19de eeuw slechts weinig waardering meer kon opbrengen voor de strenge sobere bouwstijl van het Bauwenshuis op het Nieuwland (afb. 6). ‘De style excessivement banal’, zo lezen we in een tekst uit 1902 over het overbrengen naar het steenmuseum in de Sint-Baafsabdij van een barokke poortomlijsting uit het vroegere dominicanessenklooster in het Nieuwland (ver-

schenen in de 'Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre').
Bouwhistorisch onderzoek ter plaatse kan ongetwijfeld nog heel wat aan het
licht brengen.

Afb. 6. Foto uit de verzameling van de Stedelijke Commissie voor Monumenten en Stedenschoon (SCMS 4071) bewaard in het Stadsarchief Gent. Een schijnbaar vreselijk banale gevelrij De afbraak is reeds begonnen. Het tweede huis van rechts (met negen traveeën) is het Bauwenshuis.

Literatuur

Coppejans-Desmedt, H., De Gentse vlasindustrie vanaf het einde van de 18de eeuw tot de oprichting van de grote mechanische bedrijven (1838), *Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1968, dl. 20, p. 181-187.

Coppejans-Desmedt H., Incidenten rond de constructie van de eerste mechanische weefgetouwen te Gent, *Handelingen der Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1959, dl. 15, p. 163-17.

Coppejans-Desmedt, H., Bauwens, Lieven. Vlaams industrieel, *Nationaal biografisch Woordenboek*, Brussel, 1964, dl. 1, kolom 98-107.

De Herdt, R., Gent op weg naar de eerste industriële revolutie, *Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, 1987, jg. 5, nr. 3-4 (dl. 19-20), p. 14-24;

De Pue, P., *Geschiedenis van het voormalige klooster van Sint Cartharina van Senen van de predikheressen – dominikanessen. Nieuwland te Gent (1628 1783)*, Gent, zonder jaartal, pp. 1-72.
Desprechins, A., *Liévin Bauwens et sa famille*, Brugge 1954, pp. 239; Dhondt, J., *L'industrie cotonnière gantoise à l'époque française, Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 1955, dl. 2, p. 233-279.

Hebbelynck (père), *Quelques mots sur Liévin Bauwens, Messenger des Sciences historiques de Belgique*, 1844, p. 308-313.

Seutens, A.M., *Lieven Bauwens - mythe en werkelijkheid, Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 1974, dl. 28, p. 77-114

Seutens, A.M., *Lieven Bauwens: een mythe. Tijdschrift voor Geschiedenis van Techniek en Industriële Cultuur*, 1989, jg. 4 nr. 3 (dl. 15), p. 15-62.

Van de Walle, A.L.J., *De droomresidentie van Lieven Bauwens in het Meerhem te Gent, Tijdschrift voor Industriële Cultuur, Gent*, 1998, dl. 62; Vandamme, G., *Themanummer: Lieven Bauwens*, Gandavum, 2003, jg. 8, nr. 2, pp. 3-43.

Bronnen

Stadsarchief Gent (SAG), reeks 535 bouwaanvragen. Nieuwland nr. 201 bundels 38, 42, 43. De oudste aanvraag nr. 38 betreft een gebouw met niet minder dan 30 traveeën ingediend door vader George Bauwens, maar vermoedelijk nooit gerealiseerd. De volkomen gelijkaardige geveltekeningen van de aanvragen nr. 40 en 42 tellen samen 12 (7 plus 5) traveeën en een gevelbreedte van 33,3 m. (17,8 plus 15,5 m.).

SAG, reeks G12. Latere aanvragen voor verbouwingen: nr. 1812 (1797), nr. 9947 (1860) en nr. 13025 (1875, door een Bauwens de Lichtervelde, volgens de bouwaanvraag gedomicilieerd op de Vrijdagmarkt).

SAG, Fonds Napoleon de Pauw, stukken betreffende het Nieuwland: nr. 2177 – 2178, 3647 (vente générale van diverse lederwaren op het Nieuwland, 1797 – 1798); nr. 3697 (rekening binneninrichting Van Santen – Cnockaert, 1800); nr. 3708 (bezoek Napoleon); nr. 3741 (verkoop in 1838).

SAG, reeks K (nijverheden), nr. 11, 37, 40.

Fragmenten uit de 'Petite revue illustrée de l'art et de l'archéologie en Flandre' 15 en 18 januari 1902 in UGent bibliotheek, Fonds Vliegende Bladen IIR42.

Inventory archéologique de Gand 310 (1 oktober 1903): Encadrement de porte provenant de la rue Terre-Neuve.

Ghendtsche Tydinghen, jg. 6 (1977), p. 95

Luc Devriese